

A LÍRA FELE

KOPECZKY LÁSZLÓ: *Vajk a Szaharában.*

Forum, Újvidék, 1975.

„... a humor mérhetetlen komolyságával és félisteni bátorságával állt az ember mellé, lényegében pedig nem jóakaratot és vigasztalást nyújtott, hanem erőt adott; szilárd radioaktív magja cselekvő szakadatlansággal sugározza a titkot, hogy az élet mégis nagyszabású dolog.”

(Ottlik Géza: *Iskola a határon*)

Kopeczky László könyvének alcíméül ez áll: *Képeim története*. S valóban a könyv lapjain egy mókásan komoly, avagy komolyan bolondos történetet olvashatunk egy „isteni madonnakép” megszerzésének kísérleteiről. E hön áhított festmény körüli bonyodalmakba sűrítette az író mindazt az örömet, kiábrándulást, reménykedést, gutaütés veszélyét, kétségbeesést, diadaltáncot, anyagi csődöt és mindenekfölött a nemes szenvedély játékgizalmát, amely egy vérbeli műgyűjtőt érhet képeinek beszerzése során.

Kísértő Mefisztó — Strasszer, a minden hájjal megkent képügynök —, aki eltérően sátáni kollégájától néha becsületes és nagylelkű, de aki ennek ellenére minden lehető és lehetetlen módon megpróbál megszerezni egy képet, s természetesen jó áron túladni is rajta. Az áldozat, talán mondanom sem kell, a sóvár műgyűjtő. Írói egyes szám első személy. Ki néha ugyan kivív ebben a vevés—eladás párviadalban egy-egy látszatgyőzelmet, de aki a végén mindig (rá) fizet, hiszen ez a sorsa. S ezzel ő is tisztában van. Az íratlan játékszabályokkal mindketten tisztában vannak, s csak a pillanatnyi lelemény, az egyéni kvalitások győzedelmeskednek minden esetben.

Ez a Strasszer a komédia del'arte színpadáról elének szökött figura: elmés, találékony, agyafúrt, gátlátalan, életrevaló és végtelenül rokonszenves. A huszadi századi izmus-körökben szenvedő irodalmi alakok között mind ritkább ez az életvidám húsvér figura.

A fő cselekményvonalhoz, melyet a narrátor vágyódásai és Strasszer ügyködései vonnak meg, számos kis epizód kapcsolódik, látszólag igen lazán. Belátjuk azonban, hogy e betétek adják meg a Kopeczky-regény új ízét, értékeit. Írónk hű maradt a filmtechnikában alkalmazott „rövidvágásokhoz”: kis, csattanóval végződő jelenetekből áll össze a mű cselekményvonulata, más szemszögből és céljal beállított helyzetek láncolata kígyózik szaggatott szempintinonként. A cselekmény epizódjainak és a már említett szokatlan betétek kapcsolódásainak módján újít, változtat szerzőnk. A szerkezet egésze levegősebb, szubtilisan kusza lett.

Az avatott kézzel, sok tudással megírt lírai esszében (*Champollion, segíts!, Kicsoda Ön, Messire Watteau?*) mehökkentő, de szabályos gondolatmenettel, nagy találékonyssággal jut el átfogó gondolatokig a művészettörténetben. Könnyedén és meglepő leleménnyel köti össze a profán, kacagtató kópéi humorral vérbő történeteket a líraibb, intellektuálisabb epizódokkal (*Pásztoróra*). Az íroniával felfegyverzett, öngúnyba torkolló pszicho-önanalízis (*Mit érez egy boldog ember? Szélcsend*) ötvöződik a családi élet hétköznapi, megható egyszerűséggel ábrázolt idilljeivel (*Alulnézetből*) vagy megrázkódtatásaival (*És még egy*). Finoman kapcsolódik (a könyv egyik legszebb részletében) a művészetbe vetett anyagi ösmágikus hit modern vállalásának vegy-tiszta lírája a képek által sugallt humoros (*Fáj a kutyámnak a lába*) vagy éppen mélységesen megindító történettel (*Háttérben egy zsádhegy*), mely a művésztől és az alkotásról szól csendesen, de nagyon igazul és szépen. A mindennek görbe tükröt mutató, önmagát, a széksziszt is neveltségessé tevő írónia is jelen van (*Strasszer érzékenyít, Borús nap*). Azzal, hogy a szerkezet lazább lett, de sokkal bonyolultabb és kifinomultabb, a nyelv is szűkszerűen gazdagodott:

„Maga a bogáncsvirág puha, mint a hervadó dáma puderpamacsja. A lila fonálszirmokról csillag alakú viráglevelek hajlanak szét... A Mester bogáncsot pingál fizető polgárdámák, hirlapi illusztrációk helyett. Elegánsan és gúnyosan. Az eget bepoltírozta: A föld alvadt vér... Az egész mindenség 17×32...” (*Champollion, segíts!*)

A harsány hahotára készítő poénsziporkázások — fejtetőre állított nyelv és gondolat — ritmizálják a képek leírásának tömör, szuggesztív anyagát, valamint a lírai humor finom, meleg mosolyát (*Alulnézetből*).

Mi az, ami a szubjektív, nem túl közérdekű történetet időszerű művé avatja? A Kópétól megszokott gunyoros odamondogatásokból mindannyiunk számára igen kevés van. Nem az örök emberi gyarlóságok felmutatása és karikírozása a célja. A fő értékeket az a belső sugárzás adja, mely végigvonul a könyvön, mely a festészet szeretetének meleg hangja, s mely a művészetnek az ember életében betöltött szerepéből ered. Olyan ember portréját kapjuk, aki hisz a szépen. Egy helyen Kopeczky László azt mondja, hogy a műértő csodálja a képet, a gyűjtő viszont hisz benne. A műgyűjtés itt nem nevetséges privatizálása önző módon a művészetnek. A kép azzal, hogy a falra kerül, s azzal, hogy megszerezte, nem veszít varázsából. Sőt, ekkor kezd igazán élni. Órák hosszat elemzi vagy gyönyörködik benne, veszekszik vele. Ez a kép igazi élete. A gyűjtés fogalma itt megnesesül, a birtoklás a teljes lelki befogadás értelmét veszi fel. Nem áhítatos leborulás: néha perlekedés, kiábrándulás, máskor elámulás vagy felfedezés. Egyszóval teljes *embéri* érzés. Hisz csak az emberen keresztül éledhet valós életre a műalkotás. Mint ahogy ezek a képek meg is teszik. A kép megszerzése ünnep. De szerepe a hétköznapi világára utal. Egy család napjainak bevilágítása, a szorongások és lírai pillanatok beragyogása. A művészet zárt időtlenségének kisugárzása a köznapi élet csélcsep dolgaira — ez a kettősség egységbe összefonódó irányítottága adja meg a mű gerincét. Az időtlenség — és a pillanatban való feloldódás; egy eltűnt kor üzenete — a mai ember számára hirdeti, hogy az ember közös minden korban s közel áll magához. Bármikor is alkotott, önmagát adta, s így nem lehet idegen szenzibilis embertárs számára a csend és az apró neszek ellenpontozása, s végül ki kell mondani: a művészet emberi életben betöltött szerepe nyilatkozik meg. Az alkotás szépsége vigasztal, feledtet, erővel, humánus szépséggel tölt fel. Bennünk él, foglalkoztat, aktivizál bennünket, s adja lelkünk értékesebb tartalmait. Egy emberközpontú világkép kialakításában főszerepet játszik. Irónk megmutatja a helyes módot, hogyan kell hatnia a műnek, hogyan kell fölhasználni erejét. A harsány, rohanó világ ideges rángásai az emberi pszichikumban szilárd alapokra tálnak, pihentető, biztos révre a képek nyugodt, örök, harmonikus szépségében. Időtlenségükkel mindig mint szélkiáltó madarak figyelmeztetnek az elmúlásra, az alkotásra, mely győz felette. Hogy egy ilyen szoros kapcsolat mit jelent, egy ilyen millió gyökerű kötődés az ember történetéhez és művéhez, csak az tudja, akinek módjában volt bérházak ketreceiben lakni, ipari tömegcikkkel körülvéve. Az tudja, mit jelent az emberi kéz által alkotott szép, az egyszeri. A humánusabb környezet. A képek azonban nemcsak a falon élnek, kisugárzásuk mélyen az emberi lélekig hat, s ez az örökös kapcsolat a képekkel a művészet mágikus ereje s a hit ebben az erőben — a hit a képekben.

Szépen illusztrálja ezt az a részlet, amikor az operációra a kórházba bevonuló fiúcskát anyja lefesti:

„Asszonyom a kartonjával és festékes dobozával vonult utána mindenhová, mert mint madárfióka repdesett le-föl a lakásban. Meg nem állt öt percig.

A közelítő bizonytalanság egyáltalán nem aggasztotta, és nem vette észre — vagy legalábbis úgy tett, mintha nem látná — szorongásunkat, gyanúsan fátyolos hangunkat.

Ha csak egy pillanatra elkaphattuk a mosolyát, az olyan felhőtlen volt, hogy tubusszám lehetett volna kenni az aztúrt a készülő portréra.

Fénylő szem. Selyem gödröcskék. Arany fűrtök.

Asszonyom nem tudta, hogy mit csinál, az tulajdonképpen évezredes babona: az örök anya bábut vagy másfajta idomot formált veszedelemben levő gyermekéről, hogy arra hárítsa a gonosz szellemek figyelmét. (...)

Negyednap a kölok sápadtan, de férfias léptekkel bevonult. A játéksarokhoz ment, legugolt; és fájó torkával dudorászni kezdett.

A tiszteletbeli varázslók akkor a nagy mozdulatlanság-révílet táncának utolsó lépteit lejtették." (*És még egy...*)

Kopeczky László egy líraibb módszerhez közeledik. A harsányokat általják a pasztell-, tompított színek, meghitt jelenetek. De mindig helyes arányban tartja a külső történeteket a líraibb új ízekkel. S Kópé nem lenne Kópé,

ha közben mindennek számfűlet nem mutatna. A gyűjtőszövegnek, képeknek. A hön áhított kép nagy melléfogás. Az egész szent igyekezet egy fércmunka körül buzgott. Írónk kimondja ezzel: lehet, hogy a képek csalások, lehet, hogy csak neki jelentenek valamit, lehet, de az általuk kiváltott öröme és élmények megmaradnak, s ha semmi más, hát ez megérte. S itt kapcsolódik mottónk a mondottakhoz: „hogy az élet mégis nagyszabású dolog.”

Hogy igazán megértsük ezt, álljon végezetül a *Vajk a Szaharában* legmélyebb, számomra legcsodálatosabb esszéje, a *Háttérben egy zsádhegy*. Claude Lorrain, a híres festő hazatér Olaszországból ködös, északi szülőföldjére, hogy itt megfesse legszebb olaszországi álmoképeit, s hogy itt haljon meg:

„A háttérben egy zsádhegy.

Csúf kövér felhők hasálnak a táj fölé . . .

Claude sóvár pillantása megtört a ködfüggönyön, páraoszlopon.

Hazajött, s bújik előle a drága táj.

Ilyen keveset látni az álmok vidékéből!

Milyen lassan kocogott a batár! Hányszor futott a lovak előtt! Mikor völgybe ereszkedtek, vadul harangozott a szíve.

Most feltűrt gallérral köszál. Szél vijjog a fák között.

Tavas van.

Kesernyős mosollyal ismételtgeti: . . . „Tavas . . . Lorrain . . . Lorrain . . . Tavasz” . . .

— Az uracska idebenn gubbaszt napok óta. Künn friss szelek járnak.

— A napot lesem, Bertha.

— Na hiszen, ha ezt egy csacska vándornak kellene mondanom, de maga itt visított fel a faluvégen jó három-négy tucat éve . . . Tizenkét vastag takaróba burkolódzott a maga híres déli napja. Egy hét, kettő se kevés, hogy kidugja bágyadt képét.

— Gyűjtsál gyertyát.

— Világos nappal?

— Mind gyűjtsd meg . . . A függőnyt rántsd be.

— Halni készül?! . . .

Geléé mester elmosolyodott:

— Így is lehet mondani . . . Festeni fogok . . .

A távolban egy zsádhegy.

Messzi északon festették meg a római campagnának ezt az ékszerét. Álomsóhajként lehelték a rózsaszínt a kristály csúcsokra. Zöld (vagy kék, vagy szürke, vagy oldott fekete) árnyak érezik lágyan.

Az óriáskristály a haladó nap fényében dereng.

Ha erősen nézed, eltűnnek a színek, halk muzsika csendül . . .”

KOPECZKY CSABA

FOG-E MÉG A VARÁZSLAT?

JUNG KÁROLY: *Bájoló*.

Forum, Újvidék, 1975.

A bájoló vagy az, aki bájol, vagy az, amivel bájol: varázsigé, varázsmondóka. És miért bájol a bájoló? Valami oka csak van. Egy tűnőfélben levő világba szédít bennünket vissza: gyermekkora világába, s miközben az olvasót bájolja, maga visszazökken s rögzíteni igyekszik homályosuló emlékeit: „a falvak, tanyák és mezők világát”.

Jung Károly harmadik kötete, amely az *Ég az erdő* (1968) és a *Leng* (1970) után jelent meg, gyermekversek gyűjteménye. Harmincöt darabja több szemszögből figyelhető és csoportosítható.

Elsőnek hadd említsem a *néprajzi jellegű* verseket, amelyek szokásokat rögzítenek, vagy kihálófélben levő foglalkozásoknak állítanak a maguk